

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2021, 8 (1), 336-359

**XVI. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN BÂBÜLMENDEB
STRATEJİSİ**

**Bab el-Mandeb Strategy of the Ottoman Empire in the First Half of the 16th
Century**

Yasemin BARLAK

Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail: ybarlak@sinop.edu.tr Orcid No: 0000-0001-9750-
0623

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received:	11/04/2021
Kabul Tarihi / Accepted:	07/06/2021
Yayın Tarihi / Published:	30/06/2021
Cilt / Volume:	8
Sayı / Issue:	1
Sayfa / Pages:	336-359

Atıf / Cite as: Barlak, Yasemin. "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Bâbülmendeb Stratejisi" [Bab el-Mandeb Strategy of the Ottoman Empire in the First Half of the 16th Century]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 8/1 (2021), 336-359.

Doi No: <https://www.doi.org/10.17859/pauifd.913366>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, *iThenticate* intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with *iThenticate* plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 8 (1) 2021: 336-359
**XVI. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN BÂBÜLMENDEB
STRATEJİSİ***

Yasemin BARLAK**

Öz

Kızıldeniz'i Aden Körfezi'ne bağlayan Bâbülmendeb Boğazı, tarih boyunca deniz ticaretinin en önemli yollarından biri olmuştur. Doğu kıyıları Yemen, güney kıyıları Eritre, Cibuti ve Somali'nin çevirdiği boğaz, Süveyş Kanalı ile birlikte Avrupa ve Asya'yı deniz yoluyla birbirine bağlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin Memlükleri mağlup ederek Arap Yarımadası'nın büyük bir bölümü ile Afrika'nın kuzeybatı kıyıları hâkimiyeti altına alması, Portekizlilere karşı Hint Okyanusu ve Kızıldeniz boyunca büyük bir mücadeleye girmesini gerektirmiştir. Portekizliler boğazı tutarak baharat ticaretini engellemeye çalışmış, Osmanlılar ise onları Kızıldeniz'e sokmamak için boğazın iki yakasındaki stratejik mevkiileri elinde tutmak istemiştir. İki devlet arasında XVI. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen güç mücadelesi Osmanlı Devleti'nin lehine sonuçlanmış, Kızıldeniz yolu deniz ticaretindeki dinamizmini tekrar kazanmıştır. Makalemiz Bâbülmendeb Boğazı'nın stratejik önemi ile Osmanlı Devleti'nin bölgeyi kontrol altında tutmak için gerçekleştirdiği askeri ve siyasi girişimleri konu almaktadır. **Anahtar Kelimeler:** Bâbülmendeb, Yemen, Afrika, Kızıldeniz, Aden Körfezi.

**Bab el-Mandeb Strategy of the Ottoman Empire in the First Half of the
16th Century**

Abstract

The Bab el-Mandeb Strait, which connects the Red Sea to the Gulf of Aden, has been one of the most important routes of maritime trade throughout history. Surrounded by Yemen on the east shores and by Eritrea, Djibouti and Somalia on the southern shores, it connects Europe and Asia by sea along with the Suez Canal. The Ottoman Empire defeated the Mamluks and dominated a large part of the Arabian Peninsula and the north-western coasts of Africa and this led to a great struggle against the Portuguese along the Indian Ocean and the Red Sea. The Portuguese tried to prevent the spice trade by controlling the strait, while the Ottomans wanted to keep the strategic positions on both sides of the strait in order not to let the Portuguese into the Red Sea. The power struggle that took place in the first half of the 16th century resulted in the victory of the Ottoman Empire, and the Red Sea route regained its dynamism in maritime trade. The present article focuses on the strategic importance of the Bab el-Mandeb Strait and the military and political attempts of the Ottoman Empire to keep the region under control.

Keywords: Bab el-Mandeb, Yemen, Africa, Red Sea, Gulf of Aden

Structured Abstract: The Bab-el-Mandeb Strait is the entrance to the Red Sea, which is an important route in maritime trade from Asia to Europe. The Strait has strategic

* Makale *Etik Kurul İzni* gerektirmediğine dair yazarın yazılı beyanı bulunmaktadır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail: ybarlak@sinop.edu.tr Orcid No: 0000-0001-9750-0623

value as it is the control point for the maritime traffic along the route. The Red Sea almost functions as a bridge between the Asian, African and European continents. After the opening of the Suez Canal, the importance of the Red Sea increased even more because the waterway connection between Europe and Asia could now be achieved from the shortest distance. Surrounded by Yemen from the east, Eritrea and Djibouti from the west, the Bab-el-Mandeb maintains its strategic importance as one of the straits most frequently used by commercial vessels.

The maritime trade between the East and the West, which has continued since ancient times, passed into the hands of the Muslims after the 7th century. This was perceived as a major problem in Christian Europe. The Europe's going down to the Asian shores was realized by the Portuguese at the beginning of the 16th century. Finally, the Cape of Good Hope was crossed, the commercial ports on the Indian coast were captured, and the commercial route of the Muslims became vulnerable.

The Bab-el-Mandeb Strait was an important target for the Portuguese as it was located at the entrance of the Red Sea. The Portuguese navy wanted to control the region in order to prevent the passage of spice-laden merchant ships through the strait. The Portuguese, who wanted to seize the holy lands belonging to the Muslims and take Jerusalem in cooperation with the Christian Abyssinians, started their moves to control the entrance of the Red Sea, including the Gulf of Aden, in order to achieve their goals. In the first years of the 16th century, which coincided with the Mamluk period, the Portuguese entered the Red Sea and managed to reach the waterfront of Jeddah in 1505. Socotra Island off the Bab-el-Mandeb was captured in 1507.

In 1514, the Mamluks prepared a fleet with the support of the Ottoman Empire and this fleet succeeded in seizing Yemen but could not capture Aden. Conflicts with the Portuguese in Indian waters did not yield any results. During the period when the Portuguese responded by bringing their ships in front of Jeddah, Selim I conquered Egypt, and the Portuguese navy then found the Ottoman Empire against it. Egypt, Syria and a large part of the Arabian Peninsula up to Yemen were now under the rule of the Ottoman Empire. Small Muslim administrations also declared their loyalty to the Ottoman Empire.

The Ottomans thought that Yemen had to be taken in order to prevent the piracy activities of the Portuguese in the Bab-el-Mandeb and to dominate the Indian waters. In 1525, Yemen was taken with a large navy prepared in Suez under the control of Selman Reis. However, the unexpected murder of Selman Reis prevented the Indian Expedition from taking place. Suleiman Pasha was sent for an Indian expedition with a large navy in 1535 against the Portuguese, who were settled in the Capes of Guardafui and Fartak and attacking the ships entering the Bab-el-Mandeb following the death of Selman Reis. The greatest achievement in this expedition was the domination of the inner regions of Yemen, the capture of Kamaran Island above the Bab-el-Mandeb from the Portuguese, and the passing of Aden to the Ottoman rule. Around the same time, efforts were made to prevent the Portuguese danger on Hadhramaut and Ash Shihr port and, in 1549, the region was saved from Portuguese invasion with the support of Piri Reis from the sea. There was also a great rivalry between the Portuguese and the Ottoman Empire in the Abyssinian lands on the opposite shore of the Bab-el-Mandeb. The Ottoman Empire supported the Muslim Adal Sultanate, while the Portuguese cooperated with the Christian Abyssinian Ruler against them. In 1541, the Portuguese attempt to burn the Ottoman fleet in Suez was their last major move in the Red Sea, but it was unsuccessful. The Ottoman Empire first took control of Yemen and the ports of Aden and Ash Shihr and then, with the establishment of Habesh Eyalet in 1555, the African coasts of the Bab-el-Mandeb, and managed to keep the strategic ports on these coasts, such as Berbera, Zeila and Massawa, against the Portuguese. The dominance which the Ottoman Empire gained in and around the Bab-el-Mandeb Strait relieved the spice trade again, the security of the Hejaz was ensured and the Red Sea remained under the rule of the Muslims. The rivalry with the Portuguese in the Red Sea and Indian waters proves that

the Ottomans were a remarkable power in the seas during this period. In the 16th century, both the vastness of its territories and the policies it produced in the international context showed that the Ottoman Empire was a great state which steered the developments around the world.

Keywords: Bab el-Mandeb, Yemen, Africa, Red Sea, Gulf of Aden

GİRİŞ

Deniz ve okyanusları birbirlerine bağlayan boğazlar ve kanallar, deniz yolu taşımacılığında ve ulaşımda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple coğrafi oluşumlardan biri olan boğazlar, tarih boyunca uluslararası ticarete, siyasi ve askeri ilişkilerde belirleyici rol oynamıştır. Bir bölgeden diğer bir bölgeye ulaşımı sağlamanın yanında mesafeye bağlı olarak zaman ve maliyeti önemli ölçüde etkilediği için güzergâhların deniz trafiğindeki değeri bu yolları kullanan ülkeler açısından daha hassas bir mesele haline gelmektedir. Nitekim geçmişte olduğu gibi günümüzde de dünya ticaretinin çok büyük bir kısmı deniz yoluyla gerçekleşmektedir. Son yıllarda özellikle uluslararası petrol sevkiyatı sebebiyle Hürmüz, Bâbülmendeb, Süveys ve Cebelitârik boğazlarının önemi daha da artmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1517 yılında Memlûklere son vererek Kızıldeniz kıyılarında hâkimiyet kurması ile başlayan Bâbülmendeb Boğazı ve çevresi üzerindeki mücadelesi XVI. yüzyıl boyunca yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bâbülmendeb Boğazı halen jeopolitik ve jeostratejik açılardan değerini korumakta ve uluslararası politikaları etkilemektedir.¹

Arapçada figan kapısı,² ölü için matem tutma yerinin kapısı anlamlarına gelen Bâbülmendeb, Arabistan'ın güneybatısında Afrika ile Arabistan arasında yer alan ve Kızıldeniz'in en dar noktasını oluşturan bir boğazdır. Nitekim boğazın bir kıyısından bakıldığında karşı kıyılar görülebilmektedir.³ Boğaz, Zelmendeb veya Bâbüddumu' (gözyaşı kapısı) olarak da anılmaktadır.⁴ Arap geleneğinde Zülkarneyn'in burayı ikiye ayırması ve Kızıldeniz'in ortaya çıkmasına kadar Afrika ile Asya'nın bitişik olduğu görüşü yaygındır.⁵ Nitekim Yâkut el-Hamevî buranın bir kral tarafından açıldığını belirtmektedir.⁶ İnsanlığın yaklaşık 180.000 yıl önce Afrika'da geliştiği ve 100.000 yıl kadar önce dünyaya yayıldığı görüşünü benimseyen bir kısım bilim

¹ Zeki Koday vd., "Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar ile Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/3 (Eylül 2017), 880-893.

² Bâbülmendeb'e bu adın verilmesinin sebebinin boğazda sık sık meydana gelen kaza hikâyeleri olduğu belirtilmektedir. bk. Es'ad Câbir b. Osman Râgıb, *Yemen*, (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 4250), 19.

³ Nihal Şahin Utku, *Kızıldeniz, Çöl, Gemi ve Tacir* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2012), 61.

⁴ Merkez Herdu, *Bâbü'-Mendeb hadru'l-harbi'l-iklimiyye ve hakku mısra fi'd-difâi an mesâlihiha es-sitrateciyye* (Kahire: Merkez Herdu Lida'mi't-Ta'biri'r-Ragamî, 2010), 7.

⁵ G. Rentz, "Bab Al-Mandab", *The Encyclopaedia Of Islam*, H. A. R. Gibb vd., Leiden: E. J. Brill, 1986, 1/837.

⁶ Ebû Abdullah Şihâbüddîn Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l Büldân*, et-Tab'atü's-Sâniyetü, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1995), 1/344.

adamına göre Afrika'dan çıkış yolu olarak Bâbülmendeb yolunun kullanıldığı düşünülmektedir.⁷

Yaklaşık 30 kilometrelik bir genişliğe sahip olan Bâbülmendeb Boğazı,⁸ doğusunda Yemen, batısında Eritre Cibuti ve Somali ile çevrilidir. Boğazın en dar kısmı 23,2 kilometredir. Stratejik açıdan önemli bir ada olan 12,8 kilometre kare alana sahip Perim Adası (Meyyûn), boğazı ikiye bölmektedir. Ada ile Yemen tarafındaki 3,8 kilometrelik mesafeye Bâb-ı İskender denilmiştir. Ada ile Cibuti tarafındaki 21,1 kilometrelik mesafeye ise Miyon Geçidi denilmektedir.⁹ Uzunluğu 5,5 kilometre olan Perim Adası'nın en geniş kısmı 2 kilometre olup, siyaha dönük renkte volkanik bir tabaka ile örtülüdür. Ada, at nalı şeklinde bir görüntüye sahiptir. Tarıma elverişli olmayan arazide içme suyu da bulunmamaktadır.¹⁰ Günümüzde Yemen'e ait olan bu adanın halkı balıkçılık ile geçinmektedir. Perim Adası'nın haricinde boğazda altı tane daha ada mevcuttur. Adalar çoğunlukla boğazın batı tarafında yer almıştır. Boğazın doğu tarafındaki geçit mercan kayalarından dolayı gemi geçişine pek müsait değildir. Sıcaklığın diğer boğazlara göre daha fazla olduğu Bâbülmendeb Boğazı'nda Kasım-Nisan döneminde kuzeydoğu muson rüzgârları sert akıntıya sebep olmaktadır. Buradan büyük gemilerle geçiş oldukça maharet gerektirmektedir.¹¹ Perim Adası, Şeyh Said mevki ve Cibuti Bâbülmendeb Boğazı'ndan geçişlerde bir sığınak görevi yapmaktadır.¹² Şeyh Said arazisi, Perim Adası'na iki mil mesafesi ile Yemen'in adaya en yakın ve Bâbülmendeb'e hâkim konumda bulunan toprak parçasıdır.¹³

Aden Körfezi'nden Kızıldeniz'e geçecek gemiler için tek giriş yolu olan ve bu açıdan bütün deniz trafiğinin kontrol noktası pozisyonunda bulunan boğaz, hassas konumu sebebiyle dünya siyasi tarihinde daima etkili olmuştur.¹⁴ Zira Kızıldeniz, diğer denizler içerisinde benzersiz bir konuma sahiptir. Deniz bağlantıları göz önüne alındığında Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında bulunmakta, bu kıtalar arasında adeta bir köprü vazifesi yapmaktadır. Süveyş Kanalı açılıncaya kadar Bâbülmendeb Boğazı Kızıldeniz'in tek çıkışıydı. Bu sebeple Hint ile Mısır arasındaki deniz ticaretinde tek geçiş noktasıydı. Her ne kadar Ümit Burnu'nun keşfi Batılılar için doğunun zenginliklerine aracısız ulaşmayı sağlamış olsa da Kızıldeniz güzergâhi

⁷ Eric Gilbert - Jonathan T. Reynolds, *Tarihöncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika*, çev. Mehmet Demirkaya (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 42.

⁸ Utku, *Kızıldeniz*, 61.

⁹ Abdüzzehra Şeleş el-İtâbî, "el-Cuğrafiyye es-siyâsiyye li mudîgi Bâbü'l-Mendeb", *Mecelletü Külliyyeti et-Terbiyyeti'l-Esâsiyye* 52 (2008), 211-212.

¹⁰ Zührî, *Mir'âtü'l-Yemen* (İstanbul: Kader Matbaası, h. 1328), 10-11; A. Grohmann, "Perim", *MEB İslam Ansiklopedisi* (Eskişehir: MEB Yayınları, 1997), 9/ 552.

¹¹ Rentz, "Bab Al-Mandab", 1/837; el-İtâbî, "Bâbü'l-Mendeb", 211-212.

¹² İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyancıları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2008), 58.

¹³ Zührî, *Mir'âtü'l-Yemen*, 11; İlhan Ekinci, "Kızıldeniz'in Güneyinde Rekabet -Şeyh Said ve Fersan Adaları Meselesi-", *Bellekten* 69/255 (Ağustos 2005), 570.

¹⁴ İhsan Süreyya Sırma, "Yemen'in Jeopolitik Durumu ve Osmanlı Devleti'ne Katılması", *İUEF Tarih Dergisi* 12 (1982), 431.

değerini korudu.¹⁵ Süveyş Kanalı'nın açılmasının ardından Bâbülmendeb Boğazı'nın ticari hareketlilikteki vazgeçilmez önemi artarak devam etti. Bu sebeple boğazın çevresinde yer alan devletlere daima müdahale edildi ve bu devletler güç mücadelelerinin hedefi oldular. Kızıldeniz'in girişinde bulunan Mısır ile çıkışında yer alan Yemen, aynı derecede önem kazanan iki uç bölge olmakla birlikte Aden¹⁶ ve Cibuti, boğaza hâkimiyet açısından en stratejik bölgeler arasında yer almaktadır. Günümüzde önemini aynı şekilde korumaya devam etmesi sebebiyle Bâbülmendeb'i kapatmak dünyanın şah damarını sıkmak olarak tabir edilmektedir.¹⁷ Yemen eski devlet başkanı Abd Rabbuh Mansur Hadi'nin "Bâbülmendeb ve Hürmüz Boğazı'nın anahtarını elinde tutan bir nükleer bombaya ihtiyaç duymaz"¹⁸ sözü boğazın stratejik önemini vurgulamak açısından dikkate değerdir.

1. Portekizlilerin Hindistan'a Ulaşması ve Bâbülmendeb'i Kontrol Altına Alma Girişimleri

Antik çağdan itibaren devam eden Doğu-Batı arasındaki deniz ticareti VII. yüzyıldan sonra Müslümanların eline geçti.¹⁹ Bu durum Hıristiyan Avrupa'da büyük bir sorun olarak algılandı. Avrupa'nın Asya kıyılarına inmesi XVI. yüzyılın başlarında Portekizliler aracılığı ile gerçekleşti. Vasco da Gama, Ümit Burnu'nu geçerek Kalküta Limanı'na ulaşmayı başardığında her ne kadar bölge yöneticisine Hindistan'a baharat ve ilaç ticareti için geldiklerini söylemiş olsa da aslında Afrika'dan Güney Doğu Asya'ya kadar uzanan kıyılarda sömürgeler oluşturmak için buradaydı.²⁰ Hıristiyanlığı yaymak ve Müslümanların kutsal bölgelerini ele geçirmek ise Portekiz'in Hıristiyanlar adına üzerine almış olduğu diğer önemli göreviydi.²¹ Böylece yalnızca Afrika'nın altınına ve Asya'nın baharatına sahip olmakla kalmayacaklar, efsanevi Hıristiyan Hükümdar Prester John'un zengin ve güçlü krallığını bulacaklardı. Buradaki Hıristiyanlarla güç birliği yaptıkları takdirde Hıristiyan dünyası artık Müslümanlara galip gelebilecekti.²² Bu aynı zamanda bir haçlı seferiydi.²³

¹⁵ Sırma, "Yemen'in Jeopolitik Durumu ve Osmanlı Devleti'ne Katılması", 430-431.

¹⁶ Bâbülmendeb Boğazı'ndan Hint Okyanusu'na geçişte yer alan ve Arap Yarımadası'nın güney limanı olan Aden, 19. Yüzyılda İngilizlerin eline geçmiş, Yakın Doğu, Hindistan, Çin ve Avustralya'ya gidip gelen vapurların kömür almak için kullandıkları çok önemli bir merkez haline gelmiştir. Zührî, *Mir'âtü'l-Yemen*, 9.

¹⁷ El-İtâbî, Bâbü'l-Mendeb, 209-211.

¹⁸ [Karim Zaouaq](#), "Bab el-Mandeb Strait: a Threatened Strategic Passage", Morocco World News (Aug 15, 2018).

¹⁹ Ertuğrul Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri 16. Yüzyılda Hint Okyanusu'nda Türk-Portekiz Mücadelesi* (Ankara: Berikan Yayınları, 2010), 45-46.

²⁰ Seyyid Mustafa Salim, *el-Fethu'l-Usmânîyyi'l-Evvel li'l-Yemen*, 65; Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 18-25.

²¹ Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı* (İstanbul: Kitap Yayınları, 2004), 110.

²² Gilbert - Reynolds, *Dünya Tarihinde Afrika*, 281.

²³ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çev. Osman Bahadır (İstanbul: Alan Yayınları, 1995), 14.

Portekizliler Akdeniz'e hâkim olan Venedik ve Mısırlıların ticari gücünü kırmak istiyorlardı.²⁴ Nitekim Hint sularındaki ilk hareketlerinde Mısır gemilerini vurdular. Devam eden saldırıların sonucunda gerçekten de tüccar gemileri denizlerden çekilmeye başladı.²⁵ Portekizlilerin 1502 yılından itibaren Kızıldeniz-Arabistan arasında gerçekleşen deniz ticaretini engellemeye başlaması Mısır ekonomisi için çok büyük bir tehdit oluşturdu. Henüz Ümit Burnu'nun geçildiği 1498 yılı ile 1502 yılları arasında Venedikli tüccarlar İskenderiye limanından alacak baharat bulamamışlardı.²⁶ Portekiz gemileri 1505 yılında Cidde önlerine kadar gelmeyi başardı. Kızıldeniz üzerinden ansızın gelen bu büyük tehdit üzerine Memlük Sultanı Osmanlı Devleti'nden yardım istedi. Bu durum Osmanlıların İslâm dünyası içerisinde geldiği konumu da göstermiş oluyordu.²⁷

Portekizlilerin Müslümanların deniz ticaretine engel olabilmeleri, Kızıldeniz'e girerek ekonomik ve dini hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için Bâbülmendeb Boğazı'nı kontrol altına almaları gerekiyordu. Dolayısıyla boğaz hem Müslümanlar açısından hem de Portekizliler açısından çok büyük önem taşıyordu. Burası Kızıldeniz'in giriş kapısıydı. Nitekim Portekizli komutan Albuquerque'nin en büyük iki isteği, "Kızıldeniz'in girişini kapatmak ve Basra Körfezi'ne girişi kontrol etmek üzere Hürmüz'ü tutmaktı."²⁸ Nihayet 1507 yılında Sokotra Adası'nı ele geçirdi ve burada bir kale inşa etti. Bu, Kızıldeniz'in girişini elde etmek için gerçekleştirilen ilk önemli yerleşimdi.²⁹ Albuquerque'nin Somali ve Arabistan Yarımadası'nın güney kıyılarında gerçekleştirdiği keşif hareketlerindeki amacı ise Bâbülmendeb Boğazı'nın girişinde bir kontrol noktası olan Aden'i işgal etmek ve Cidde'yi etkisiz hale getirmektir. Ancak elindeki kuvvet ile buna hazır değildi.³⁰

Cidde üzerinden Haremeyn'i tehdit eden Portekizlilere karşı hazırlanan Memlük donanması 1508 yılı Mart ayında Emir Hüseyin idaresinde 2000'e yakın askeri ve on iki gemisiyle yola çıktı. Çaul'da Portekiz filosunu yenmeyi başaran donanma, ertesi yıl Diu yakınlarında mağlup oldu. Güçlü Portekiz donanmasına karşı Osmanlı'nın verdiği destek ile birlikte aceleyle hazırlanan Memlük ordusunun galip gelmesi esasen pek de mümkün değildi.³¹

²⁴ Seyyid Mustafa Salim, *el-Fethu'l-Usmânîyyi'l-Evvel li'l-Yemen*, 61-62; Gilbert - Reynolds, *Dünya Tarihinde Afrika*, 345.

²⁵ Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 28-31; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 3-4.

²⁶ Seyyid Mustafa Salim, *el-Fethu'l-Usmânîyyi'l-Evvel li'l-Yemen*, 71.

²⁷ Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", 37; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 132; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 3-5.

²⁸ Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 97-98.

²⁹ Henüz 1499'da Vasco da Gama bugünkü Somali'nin başkenti Mogadişu'yu bombaladı. Bu Afrika Boynuzuna yapılan ilk müdahaleydi. J. Spencer Trimingham, *Islam in Ethiopia*, (London: Oxford University Press, 1952), 76-77.

³⁰ Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 31-33.

³¹ Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 113-114.

1510 yılında Hindistan'ın en önemli ticaret limanı olan Goa'yı ele geçiren Albuquerque, Hindistan'da neredeyse yüz yıl sürecek Portekiz egemenliğini kurdu. Ancak Müslüman Gücerat Sultanlığı'nın Kızıldeniz aracılığı ile gerçekleştirdiği baharat ticaretini durduramamıştı. Aden mutlaka ele geçirilmeli, Cidde limanı etkisiz hale getirilmeli ve Kızıldeniz'deki diğer önemli bir nokta olan Süveys'e ulaşılarak buradaki Memlûklere ait gemiler yakılmalıydı. 1513 yılı Şubat'ında yirmi iki parça gemi ile Goa'dan yola çıkan Albuquerque Kızıldeniz'e doğru harekete geçti. Aden'i almak istedi ancak çok iyi savunma yapan Aden halkına karşı başarısızlığa uğradı. Kızıldeniz'in Bâbülmendeb Boğazı'na hâkim konumunda bulunan Kamaran Adası'na kadar ulaşabildi. Her ne kadar ilerleyemeseler de Portekizlilerin Bâbülmendeb'i geçerek Kızıldeniz'e tekrar girmeleri Müslümanlar içerisinde büyük bir endişe yarattı.³² Albuquerque bu başarısız girişiminin ardından Portekiz Kralı'na Masavva'da bir kale inşa edilmesini önerdi. Burası Süveys'teki Memlûk donanmasını yakmak için gönderilecek kadirgalara üs olarak değerlendirilebilirdi. Ancak önerisi kral tarafından karşılık bulmadı.³³ Albuquerque Aden'i ele geçirememiş, Kızıldeniz'de istediği hamleleri yapamamış, Bâbülmendeb'i tam olarak kontrol altına alamamıştı ancak Baharat Yolu'nun en stratejik mevkielelerinden biri olan Hürmüz'ü ele geçirmiş, Basra Körfezi'nin giriş-çıkışını kontrolüne almayı başarmıştı. Böylece Kızıldeniz üzerinden işleyen baharat ticaretini de önemli ölçüde zayıflatmış, Portekizliler Hindistan'ın ticari mallarını Ümit Burnu yolundan Lizbon'a taşımaya başlamışlardı.³⁴

1514 yılında Memlûk Sultanı Kansu Gavri, Portekiz'e karşı Süveys'te bir filo hazırlattı. Osmanlıya ait iki bin kişilik kuvvete komutanlık edecek olan Selman Reis³⁵ de Süveys'te hazır bulunuyordu. Denize indirilen yirmi kadirga, Portekiz donanmasıyla savaşmak üzere hazır vaziyet aldı. Hindistan genel valisi Albuquerque Portekiz Kralı'na, müsaadesi ile Aden'i ve Habeşistan'ın Masavva limanını birer üs haline getireceğini, ardından Cidde, Mekke ve Süveys'e saldıracağını bildirmekteydi. Hedeflerini gerçekleştirmek için İran Şahı ile iş birliği planlamakta olan Albuquerque 1515 Aralık ayında öldü. Hazırlanan Memlûk donanması öncelikli olarak Bâbülmendeb'e hakim konumdaki Yemen'i ve ardından Aden'i kontrol altına almak için 1516 senesi başlarında harekete geçerek önce Cidde'ye, ardından Kamaran Adası'na ulaştı. Kamaran bu defa Memlûk hâkimiyetine alındı. Selman Reis yönetimindeki Memlûk ordusu Zebid'e girdi. Emir Baybars Memlûk valisi olarak tayin

³² M. Yakub Mughul, "Portekizli'lerle Kızıldeniz'de Mücadele ve Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi Hakkında Bir Vesika", *Belgeler* 2/3-4 (1965), yazı kurulu: Şinasi Altundağ vd. (Ankara: TTK Yayınları, 1993) 40; Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 36-37.

³³ Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 88.

³⁴ Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 115.

³⁵ Selman Reis Midilli Adası'nda dünyaya gelmiş bir Türk denizcidir. Memlûk donanmasında görev almadan önce Akdeniz'de korsanlık yaptığı bilinmektedir. ; İdris Bostan, "Selman Reis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2009), 36/ 444-446.

edildi. Donanma Bâbülmendeb'i geçerek Aden'e geldi fakat Aden alınamadı.³⁶ Memlük donanmasının 1516 Kasım ayında Portekizlilerle şiddetli çatışmalar yaşadığı ancak onlara galip gelemediği belirtilmektedir.³⁷ Donanma Bâbülmendeb'i geçerek Kamaran üzerinden Cidde'ye döndü. Aynı günlerde Memlük Sultanı Tomanbay, Ridaniye'de Yavuz Sultan Selim'e mağlup olmuştu.³⁸

Albuquerque'nin ölümü üzerine Lopo Soares de Albergaria, 1517 yılı Şubat'ında üç bin Portekizli ve Malabarlı askerden oluşan ordusu ve otuz yedi gemilik donanmasıyla üçüncü defa Kızıldeniz'e girdi. Osmanlı Devleti'nin Memlüklere son verdiğini muhtemelen henüz bilmeyen bu donanma önce Memlük donanmasının burada olduğu zannıyla Aden'e girmek istedi. Kısa bir süre önce Selman Reis'in Aden'e yaptığı harekât sebebiyle Adenliler güçlü Portekiz donanmasına mukavemet edemeyecek durumdaydı. Lopo Soares şehre bir miktar mühimmat ve asker bırakarak asıl hedefi olan Cidde'ye doğru yoluna devam etti. O sırada Cidde'de olan Selman Reis³⁹, 18 Nisan'da Portekiz donanmasının karaya çıkmasına başarılı bir savunma harekâtıyla engel oldu. Portekizliler geri dönüş sırasında Habeşistan'ın önemli limanlarından biri olan Zeyla'yı yağmaladı. Ordu içinde çıkan erzak sıkıntısının da etkisiyle Aden'e sekiz yüz can kaybıyla dönen Portekiz donanması buradaki kısa süreli hâkimiyetini de böylece kaybetti.⁴⁰

2. Osmanlı Devleti'nin Bâbülmendeb'te Hâkimiyet Mücadelesi

Osmanlı Devleti, İstanbul'un fethi ve Balkanların kontrol altına alınmasının ardından Safevî tehlikesini göz önünde bulundurarak yönünü güneye çevirdi. Hz. Muhammed'in işaret ettiği, Muaviye b. Ebu Süfyan döneminden itibaren Müslümanların fetihlerinde en büyük hedeflerden biri olarak belirlediği İstanbul, artık Osmanlılar sayesinde Müslümanların eline geçmişti. Osmanlı Devleti İslâm dünyasında artık hem siyasi hem de ekonomik yönden en büyük güç olarak kabul Ayrıca dünyanın büyük devletleri arasında sarsılmaz bir yer edinmesi de gerekiyordu. Şehri Mekke, Medine ve Kudüs'ün Osmanlı kontrolüne girmesi bu açıdan önemliydi. Bu dönemlerde Memlükler, kutsal topraklara hâkim oldukları ve Abbasi soyundan gelen temsili halifeyi himaye ettikleri için Safeviler ile birlikte Osmanlı Devleti'nin en büyük iki rakibinden biriydi. Ayrıca Memlükler Suriye, Kuzey Afrika ve Hindistan'dan gelen hac güzergâhını idare ediyor, dünya Müslümanlarına ev sahipliği

³⁶ Muhammed b. Şehâbiddîn Ahmed İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr fî veķā'i'i'd-dühûr*, thk. Muhammed Mustafa (Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, ts.), 5/83; Mughul, "Portekizli'lerle Kızıldeniz'de Mücadele", 39-41.

³⁷ Cengiz Orhonlu, "XVI. Asrın ilk Yarısında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar", *Tarih Dergisi* 12/16 (1961), 5; İdris Bostan, "XVI. Yüzyılda Kızıldeniz'de Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: Süveyş, Cidde ve Muha Deniz Üsleri", *Osmanlı'nın İzinde: Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, Haz. Feridun M. Emecen v.d. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 1/339.

³⁸ Mughul, "Portekizli'lerle Kızıldeniz'de Mücadele", 40-41.

³⁹ BOA, TS.MA.e 858/93 H. 25.Ra.0923

⁴⁰ Muhammad Yakub Mughul, *Kanunî Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Münasebetleri 1517-1538* (İstanbul: Fetih Yayınları 1974), 77-80; Önalp, Osmanlı'nın Güney Seferleri, 89-92.

yapıyordu. Hâkim olduğu topraklar ve hac organizasyonu sayesinde bir yandan da doğu ticaretinin gerçekleştirildiği limanların gümrüklerinden önemli miktarda gelir elde ediyordu.⁴¹ Böyle bir dönemde Kızıldeniz ve Hint Okyanusu kıyılarında ortaya çıkan Portekiz tehdidi yeterince güçlü olmayan Memlük Devleti'ni Osmanlı'dan yardım almaya sevk etti. Bu aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin İslâm dünyasındaki gücünü tanımak anlamına geliyordu.⁴² Mevcut şartlar Osmanlı Devleti'ni güneye doğru yöneltirken, bu durum Osmanlı için hem bir zorunluluk hem de ekonomik ve siyasi açıdan bir fırsat anlamına gelmekteydi. Brummett, Osmanlıların Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndaki mücadelesini Avrasya ticari koridorunda "Osmanlıların evrensellik iddiaları Portekizlilerinkiyle çakışacak, kudretli bir deniz İmparatorluğu bir diğeriyle karşı karşıya gelecekti." sözleri ile ifade etmektedir.⁴³

Memlük Devleti'nin yıkılışının ardından Müslümanlar güneyde, Basra'da ve Arabistan'ın doğusunda Türklere karşı büyük bir beklenti içerisinde girdiler. Osmanlıları Portekizlilerin eziyetlerinden kendilerini kurtaracak olan yegâne güç olarak görmekteydiler. Oysaki aynı dönemde Safeviler Portekiz yayılmacılığına karşı durmuyor, onların Hürmüz'deki varlıklarını tanıyorlardı. Basra Körfezi'nde de durum benzer şekildeydi. Gelişmeler yerli hükümdarlıkları Osmanlı Devleti'ne gittikçe yaklaştırmaktaydı.⁴⁴ Kızıldeniz üzerindeki Müslüman yönetimlerin Osmanlı hâkimiyetini kabul etmeleri çok zaman almadı. Zira onlar da Portekiz tehdidine karşı ümitlerini Osmanlı Devleti'ne bağlamış durumdaydılar.⁴⁵ Memlüklerin yıkılışı ile birlikte Suriye, Mısır ve Arabistan doğrudan Osmanlı egemenliği altına girdiği gibi Memlük valisinin Osmanlı yönetimine tabi olmasıyla 1517 yılı Temmuz ayından itibaren Osmanlı Devleti Güney Arabistan'a, Yemen'e kadar indi. Böylece stratejik ve ticari açıdan önemli noktaları ele geçirmiş oldu.⁴⁶ Hicaz, Yemen ve Sevâkin Adası'nda Sultan Selim adına hutbe okundu.⁴⁷ Selman Reis, Cidde kıyılarını tehdit eden Portekiz donanmasına karşı şehri savunması gerektiğinden Mısır'a giderek Osmanlı Devleti'ne tabi olduğunu bildirmesi bir süre gecikti. Selman Reis'in 1520'de Sultan Süleyman'ın tahta geçmesine kadar İstanbul'da kaldığı belirtilmektedir.⁴⁸ 1517 sonrasında diğer Müslüman bölgelerle birlikte Sudan'ı da hâkimiyet altına alan Osmanlı Devleti

⁴¹ Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, çev. H. Nazlı Pişkin (İstanbul Timaş Yayınları, 2009), 20-21; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 27-28.

⁴² Mughul, "Portekizli'lerle Kızıldeniz'de Mücadele", 37-39.

⁴³ Brummett, *Osmanlı Denizgücü*, 20-21.

⁴⁴ İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 64-66; Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 98.

⁴⁵ İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 101.

⁴⁶ Trimmingham, *Islam in Ethiopia*, 77; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 101, 104.

⁴⁷ Mughul, *Kanunî Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası*, 82; Feridun Emecen, "Berekât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/487. Sevâkin'in Osmanlı idaresine girdiği dönem kesin olmamakla birlikte 1527-1528 tarihlerinde buranın gelirlerinin Osmanlı yönetimindeki Mısır'a dahil edildiği belirtilmektedir. bk. A.C.S. Peacock, "Suakin: A Northeast African Port in the Ottoman Empire", *Northeast African Studies* 12/ 1 (2012), 32-33.

⁴⁸ İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, 5/262; Mughul, *Kanunî Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası*, 80-81.

Sevâkin, Masavva ve Zeyla limanlarına modern silahlarla donatılmış garnizonlarını yerleştirdi. Bu garnizonların 1520'de Portekizlilerin Mogadişu'yu işgal ettikleri dönemde oluşturulduğu belirtilmektedir. Buralar Cidde paşasının idaresine verildi. Bölge emirlikleri Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını hediyelerle ve ödedikleri vergilerle göstermekteydiler.⁴⁹ Mısır'ın fethi Osmanlı Devleti'ne karadan; Sudan (Nubya), Habeşistan, Zengibar, denizden ise Aden ve Hindistan ile direkt olarak temas haline geçmesini sağladı.⁵⁰ Yaşanan gelişmeler Bâbülmendeb'in stratejik önemini daha da belirginleştirdi. Kızıldeniz boyunca edinilen hâkimiyet alanı kaçınılmaz şekilde boğazın ve boğazdan Hindistan'a uzanan yolların güvenliğini sağlamayı gerektiriyordu.

1520 yılında Portekizli Diego Lopes'in yirmi dört gemiden oluşan filosu tekrar Kızıldeniz'e girdi. Cidde'yi hedef alan filo, Aden körfezinden Bâbülmendeb Boğazı'na geçiş sırasında amiral gemisinin kaza yapması ve rüzgârın ters yönden esiyor olması sebebiyle istikametini değiştirdi. Filo, Habeşistan'a gönderilecek olan Portekiz elçisini ve beraberindeki heyeti Masavva'da karaya çıkardıktan sonra Kızıldeniz'den ayrıldı.⁵¹ 1523'te Masavva'ya Portekiz donanması bir daha geldi ve Habeş Kralı ile görüşmek üzere gönderilen elçi heyetini alarak geri döndü.⁵² Portekizlilerin Ümit Burnu'nu geçtiklerinde en büyük amaçlarından biri kendileri gibi Hıristiyan olan Habeşistan'a ulaşmaktı. Nitekim daha önce misyonerler vasıtasıyla kurulan bağlantılarını 1520'den sonra daha sıkı ilişkilerle güçlendirmişlerdi. Portekizliler bu avantajı kullanarak Kızıldeniz'de ticari bağlantılar kurabilmeyi ya da Bâbülmendeb'i kontrol altına alarak Osmanlı Devleti'nin Hindistan ve Güneydoğu Asya ile ticari bağlantılarını koparabilmeyi hedeflemekteydiler. Osmanlı'nın hedefi ise Bâbülmendeb Boğazı'na kadar Kızıldeniz'in her iki tarafındaki kıyılara hâkim olmaktı. Ancak henüz Habeşistan'a nüfuz edilememişti. Oysaki Habeşistan, doğuda Yemen'e karşılık Bâbülmendeb'in batı tarafını içerisine alıyordu. Kızıldeniz ve Hint Denizi'ne kıyısı olan stratejik açıdan oldukça önemli bir bölgeydi ve altın gibi önemli madenlere de sahipti.⁵³

Portekiz filoları Bâbülmendeb'in girişini çok erken bir dönemde tutmuşlardı ve Kızıldeniz'e girecek olan Müslüman tacirlerin gemilerini ele geçiriyorlardı. 1523 yılında Hindistan valisinin kardeşi Luiz de Menezes, Sokotra Adası'nın tam karşısında bulunan ve Afrika boynuzunun en uç noktası olan Guardafui Burnu'nda Müslümanların beş ticaret gemisini zapt ederek dördünü limandayken yaktı ve Şihr şehrini de yağmaladı. Buna karşılık Portekiz filosu Osmanlı donanmasından çekindiği için Kızıldeniz'de ilerleyemiyordu.⁵⁴ Zira Selman Reis'in Hind sularında Osmanlı Devleti adına gerçekleştirdiği güçlü hamlelerin haberleri çevre ülkelere yayılıyordu.

⁴⁹ Bk. İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, 5/260; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 151-152.

⁵⁰ Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 2.

⁵¹ Orhonlu, "Kızıldeniz Sahilleri'nde Osmanlılar", 6.

⁵² Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 8.

⁵³ Orhonlu, "Kızıldeniz Sahilleri'nde Osmanlılar", 15-18.

⁵⁴ Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 126.

1528'de Aden yakınlarında yedi Portekiz gemisini ele geçirdiği, dört tanesini de batırdığı haberi Venedik'e kadar ulaşmıştı.⁵⁵

2.1. Yemen ve Hadramut Üzerine Yapılan Harekâtlar

Yemen, karadan Arap Yarımadası'nın güneydoğu sınırlarını teşkil etmesi, denizden Osmanlı Devleti'nin okyanuslara açılan kapısı olması, ayrıca Bâbülmendeb ve Aden körfezinin kontrol noktasında bulunması sebebiyle birçok açıdan önemli bir bölgeydi. Nitekim Selman Reis 1523 yılında Mısır Valisi Ahmed Paşa tarafından kabul edildiğinde ona daha önce Yemen'e gitmiş bir denizci olarak bölgenin stratejik önemine dair bilgiler verdi. Ahmed Paşa bu bilgileri değerlendirerek onu Cidde Beyi Rumî Hüseyin Bey'le birlikte Yemen'e gitmek üzere görevlendirdi. Süveys'ten aldığı gemiler ve leventleriyle Cidde'ye gelen Selman Reis, buradan gemilerine mühimmat yükleyerek Yemen'e ulaştı.⁵⁶ Bu sırada Portekiz garnizonu Kamaran Adası'na yerleşmiş, zaman zaman sahillere saldırarak Müslümanları tedirgin etmekteydi. Selman Reis ilk olarak adadaki Portekiz garnizonunu dağıttı ve buraya bir miktar Osmanlı askeri yerleştirdi. Ardından Yemen'i kalıcı olarak Osmanlı Devleti'ne dâhil edebilmek için harekete geçti.⁵⁷

Yavuz Sultan Selim Memlûk Devleti'ne son verince Yemen'deki Memlûk Emiri (Çerkez Beyi) İskender, Osmanlı Devleti'ne bağlılık bildirdi. Ancak 1520 yılı sonlarında padişahın vefatıyla birlikte Osmanlı hâkimiyetinden ayrıldığını ilan edince duruma derhal müdahale edildi ve yerine Kemal Bey getirildi. Yönetim merkezinin Zebid olduğu bu dönemde Kemal Bey'in leventler tarafından öldürülmesi üzerine idareye İskender Karamânî geldi.⁵⁸ Bu sırada Yemen'e gönderilen Selman Reis, bölgedeki Memlûk beylerinin halk üzerindeki egemenliğini ortadan kaldırarak devlet idaresini yeniden tesis etmek üzere Hüseyin Bey ile birlikte harekete geçti. Hüseyin Bey Yemen'in yönetimine geldiğinde yıl 1524'tü. Selman Reis tekrar Mısır'a dönmek üzere yola çıkmıştı ancak Yemen ve çevresi ile ilgili planları henüz tamamlanmış değildi. Mısır'da Vezîriâzam İbrahim Paşa ile görüştü. Kendisine Yemen'de gelinen noktayı ifade ederek Kızıldeniz'in ve girişinin kontrolü için Yemen ve çevresinin önemini anlattı. Süveys'te derhal bir donanma hazırlanması gerekiyordu. İbrahim Paşa yirmi kadırgalık bir donanmanın hazırlanması için emrini verdi.⁵⁹

Portekizlilerin Aden Körfezi, Umman Denizi ve Hint Okyanusu üzerindeki hareketleri Kızıldeniz yoluyla gerçekleşen ticarete büyük zararlar vermekteydi. Doğudan gelen malların Akdeniz'e ulaşmasını sağlayan bu su yolu üzerindeki tehdit bertaraf edilmediği müddetçe ticari harekette eski canlılığın tekrar kazanılması

⁵⁵ Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 126.

⁵⁶ Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, 1/50.

⁵⁷ Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 12-13.

⁵⁸ Kutbeddin Muhammed b. Ahmed en-Nehrevâlî el-Mekkî, *el-Berku'l-Yemânî fî'l-Fethi'l-Osmânî* (Riyad: Menşuratü Dâri'l-Yemâme, 1967), 35-36; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, 1/48-50; Hulûsi Yavuz, *Kâbe ve Haremeyn için Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti (1517-1571)* (İstanbul: Serbest Matbaası, 1984), 41-42.

⁵⁹ Kutbeddin el-Mekkî, *el-Berku'l-Yemânî*, 38-39; Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 12-13.

mümkün görünmüyordu.⁶⁰ Bu bakımdan 1525 yılında Selman Reis'in İbrahim Paşa'ya sunduğu Hindistan deniz ticareti yolunun Osmanlı Devleti ve Müslümanlar için hassasiyetini anlatan raporu oldukça önemlidir. Rapora göre Hint ticaret yolu üzerindeki Portekizlilerin kontrolüne geçen kalelerin alınması ve yol güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Süveyş'te, "Bahr-ı Ahmer Filosu"⁶¹ ismi ile ifade edilen güçlü bir donanma mevcuttu. On sekiz gemilik Osmanlı donanması ve toplam iki yüz doksan sekiz top ile Cidde de aynı şekilde desteklenmişti. Selman Reis Portekiz'le mücadele edecek ve onlara galip gelecek güce sahip olduklarını düşünmekteydi. Osmanlı, Bâbülmendeb etrafındaki bir kısım topraklara hâkimdi. Yemen'e bağlı olan Zebid, Taiz, San'a ve Aden ile Kızıldeniz'in karşı kıyılarındaki Sevâkin, Zeyla ve Habeş bu açıdan önemli merkezlerdi. Portekizlilerin elinde ise Hürmüz, Diu, Güvve, Kalikut, Koçin, Seylan ve Sumatra gibi adalar ve kaleler mevcuttu. Bu durumda karşı harekâta geçilmesi uygun görünüyordu. Selman Reis hedefine ulaşmak için kendisine imkân verilmesini istiyordu.⁶² Selman Reis'in ifadesine göre Yemen, birkaç sancaktan oluşmakta fakat Mısır'dan daha mamur ve zengin bir bölgeydi. Yemen'e hâkim olduğu takdirde Hindistan'a da hâkim olunmuş sayılırdı. Aden iskelesi de ticari gelirler açısından oldukça önemliydi. Hasılatı yılda ikiyüz bin sikke-i sultanîyi buluyordu. Cidde iskelesinin karşısında bulunan Sevâkin iskelesi, onun yukarısında da Habeşistan'a ait Dehlek İskelesi bulunuyordu ki buradan inci çıkarılmaktaydı. Şayet Portekizliler bu iskeleleri ele geçirirlerse Bâbülmendeb ve Hint yoluna tamamen hâkim olacaklardı. Dolayısıyla Habeşistan sahillerinin de Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına alınması gerekiyordu. Selman Reis, Bâbülmendeb'in kontrolü açısından Habeşistan kıyılarının ve özellikle Yemen'in tamamen alınmasını elzem görmekteydi.⁶³

İbrahim Paşa'nın tevcihiyle Süveyş Kapudanlığı (daha sonra adı Hind Kapudanlığı olmuştur) unvanını ilk alan Osmanlı denizcisi Selman Reis, bu girişimi ile Osmanlı Devleti adına Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı ilk defa bu derece ciddi bir harekât gerçekleştirecekti.⁶⁴ Selman Reis, Hayreddin Bey ile birlikte dört bin asker ve on dokuz parça gemiden oluşan donanmasıyla Hint Seferi'ne gönderildi. 1526 Haziran'ında Süveyş'ten yola çıkan Osmanlı Donanması Cidde'de ikmal yapmak üzere demir attı. Hac dönemini burada geçiren Selman Reis⁶⁵, 1527'nin Eylül ayında

⁶⁰ Ertuğrul Önalp, "Portekiz Kaynaklarına Göre Sefer Reis'in Hint Okyanusu'ndaki Faaliyetleri (1550-1565)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 25 (Bahar 2009), 210.

⁶¹ Osmanlı Devleti'nin Portekizlilerle güney sularındaki büyük mücadeleleri sebebiyle filonun ismi XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra "Hint donanması" olarak değiştirildi. bk. Cengiz Orhonlu, "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", *Bellekten* 34/134 (Ekim 1970'den ayrışım), 235.

⁶² BOA, TS.MA.e 757/62 H. 04.Ş.931; Bostan, "Osmanlı-Portekiz Mücadelesi", 342.

⁶³ BOA, TS.MA.e 757/62 H. 04.Ş.931; Hulûsi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (923-1012/1517-1604)* (Ankara: TTK Yayınları, 2003), 1/LXXXI.

⁶⁴ Orhonlu, "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", 235-236; Önalp, Osmanlı'nın Güney Seferleri, 98-99.

⁶⁵ Kutbeddin el-Mekkî, *el-Berku'l-Yemânî*, 42-43.

Bâbülmendeb'i geçerek Aden'e ulaştı. Daha önce yönetimini Hüseyin Rûmi'ye bırakarak ayrıldığı Yemen'in Mustafa Bey'in idaresine geçtiğini öğrendi. Yapılan savaşta Aden de dâhil olmak üzere Yemen'in büyük bir bölümünde tekrar hâkimiyet kurdu. Ardından askerlerinden iki bin kişiyi yanına alarak Kamaran'a demir atan Selman Reis adayı imar etti. Bâbülmendeb Boğazı'na kurduğu hâkimiyetin avantajını kısa bir sürede kullanmaya başladı ve asıl hedefi olan Portekizlilerle Hint sularında mücadeleye girişti. Kısa zamanda yedi Portekiz gemisini ele geçirdi. Yemen harekâtının gerçekleşmesinden yaklaşık iki yıl sonra iş birliği yaptığı levendleriyle birlikte Hayreddin Bey'in kendisine rakip olarak gördüğü Selman Reis'i öldürtmesi Osmanlı-Portekiz mücadelesinin bir müddet için durmasına sebep oldu.⁶⁶ Selman Reis'in öldürüldüğü ve bunun üzerine Hindistan seferine gidecek olan donanmanın dağıldığı bilgisi Kanuni Sultan Süleyman'a ulaştığında Padişah'ın bu durumdan şiddetle rahatsız olduğu belirtilmektedir.⁶⁷ Zira bu gelişme Osmanlı Devleti için büyük bir kayıptı.⁶⁸

Portekiz'in Hindistan genel valisi Lopo Vaz de Sampaio, Türk donanmasının dağıldığını öğrendiğinde fırsatı değerlendirmek için Kızıldeniz'e girerek burada bulunan Osmanlı gemilerini yakmayı düşündü. Hemen bin asker, altı kalyon, bir kadirga, iki kalite ve beş perkendelik filoyu Kızıldeniz'in girişine gönderdi. Komutan Antonio Miranda, Bâbülmendeb girişindeki Guardafui ile Fartak Burnu arasına sıraladığı gemileri ile bir yandan Hindistan'a dönmekte olan Müslüman tüccar gemilerine saldırırken bir taraftan da Kamaran Adası'ndaki Türk donanmasının gücü ile ilgili bilgi almaya çalışıyordu. Bu sayede sekiz büyük, on dört küçük toplam yirmi Müslüman gemisini ele geçirdi. Kamaran'da üç bin beş yüzün üzerinde Türk askeri ve çok sayıda kadirganın bulunduğunu öğrendiğinde onlara karşı gücünün yetmeyeceğini fark etti ve Afrika kıyısındaki Zeyla'yı yağmalayarak 1528 yılı baharında Maskat'a geri döndü. Ancak son gelişmeler Kızıldeniz'in yeniden tehlike altına girdiğini göstermekteydi.⁶⁹

Dönemin Mısır Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın gözetiminde hicri 937 (1530/1531) tarihinde başlanan ve 1532 senesinde Portekizlilere karşı Hint seferine çıkmak üzere hazır hale getirilen bir donanma kuruldu. Ne var ki Kanuni Sultan Süleyman'ın Alman seferine çıkışı ve Süveyş'teki askeri mühimmatın Akdeniz'e taşınması gerekliliği ve İrakeyn seferine Mısır Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın da katılması donanmanın yola çıkışına müsaade etmedi.⁷⁰

⁶⁶ Kutbeddin el-Mekkî, el-Berku'l-Yemânî, 53; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, 1/63; Bostan, "Osmanlı Portekiz Mücadelesi", 343-344; Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, LXXXI-LXXXII.

⁶⁷ Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 101.

⁶⁸ Mughul, *Kanunî Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası*, 100-101; Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 126, 127.

⁶⁹ Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 126, 127; Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 102-103.

⁷⁰ Peçevî İbrâhim Efendi, *Târîh-i Peçevî* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1283/1866), 1/219-220; Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 131-132.

Portekizli korsanlar Kızıldeniz'in girişini kontrol altına almak için Hadramut'un Şihr limanını kullanıyorlardı. Bölge hâkimi Sultan III. Bedir oldukça zor durumdaydı. 1535 yılında şehrini yağmalayan Portekizli korsanlardan otuz beş tanesini Osmanlı sultanına göndererek durumun ciddiyetini ve yardıma ihtiyaçları olduğunu bildirmek istemişti. Aynı yıl Portekiz'in genel valisi Gücerat Sultanından Diu'da kale inşa etme imtiyazını aldı.⁷¹ Gücerat Sultanı Bahadır Şah gönderdiği elçi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nden yardım istedi. Sultan Süleyman'a gönderdiği kıymetli hediyelerin yanı sıra kendi hazinesini de Mekke'ye göndererek güvence altına almak istedi. Osmanlı Devleti bu defa daha önce ertelemek zorunda kaldığı sefere Süveyş'te hazırlanan yetmiş altı parça gemi, yedi bin yeniçeri ile birlikte toplam yirmi bin asker ile Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa komutasında çıkılması için hazırды. 28 Haziran 1538'de o güne kadar Hindistan üzerine gönderilen en büyük Osmanlı donanması yola çıktı. Cidde'deki donanma ile birleşerek Kamaran'a hareket etti.⁷² Osmanlı Devleti bu istikametteki hareketlerinde öncelikle Kamaran'ı itaat altına almayı tercih ediyordu. Zira Kamaran devlet için Hindistan yolu üzerindeki ilk stratejik nokta konumundaydı. Burayı elinde bulunduran Aden Emiri Âmir b. Davud her ne kadar Osmanlı Devleti'ne bağlılık bildirmiş olsa da Portekizlilere eğilimliydi. Süleyman Paşa Aden Emirini itaate davet ederek kendisine "Nişân-ı Şerif-i Pâdişâhî" gönderdi. Lakin Emir elçiyi kapıda dört gün beklettikten sonra kabul etti. Bu durum üzerine Süleyman Paşa 3 Ağustos 1538'de Osmanlı donanmasını Aden limanına çekti. Âmir'i kaptan kapısına getirterek veziri ve beş-altı adamıyla birlikte idam ettirdi. Ardından Aden'de Osmanlı Padişahı adına hutbe okuttu. Bölgenin yönetimini Mısır emirlerinden Behram Bey'e verdi. Hindistan'a hareket ederken Aden'e beş yüz asker ve yirmi nefer topçu bıraktı.⁷³ Süleyman Paşa sayesinde Arap Yarımadası'nın güneyinde çok önemli bir ticaret merkezi güvence altına alınmış oldu.⁷⁴

Hadım Süleyman Paşa Hindistan'a ulaştığında Diu limanını karadan ve denizden kuşattı. Bu sırada Portekizliler Bahadır Şah'ı öldürmüş, yerine yeğeni III. Mahmut'u getirmişlerdi. Yeni Gücerat hâkiminin Portekizlilerle yakınlığı Süleyman Paşa'ya olumsuz yanıt vermesine sebep olmuştu. Süleyman Paşa muhasara sırasında destek görmeyince kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı ve tekrar Yemen'e döndü. Yemen Osmanlı Devleti'ne bağlandığı takdirde Paşa, gerçekleştirdiği seferindeki en büyük başarısını elde etmiş olacaktı.⁷⁵ Zira Hadım Süleyman Paşa, denizlerdeki Portekiz tasallutundan Müslüman tacirleri koruyabilmek ve ticaret yollarını güvence altına alabilmek için Bâbülmendeb'e hâkim konumdaki Yemen ve Aden'in fethinin

⁷¹ Özbaran, *Sınırdaki Osmanlı*, 133-134.

⁷² Peçevî İbrâhim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, 1/220-221; Yavuz, *Rumûzî Târihi*, 1/LXXXV.

⁷³ Kutbeddin el-Mekkî, el-Berku'l-Yemânî, 80-81; Peçevî İbrâhim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, 1/221-222; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, 1/71-73; Yavuz, *Rumûzî Târihi*, 1/LXXXV-LXXXVI; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, (Ankara: TTK Yayınları, 2011), 2/395.)

⁷⁴ Gilbert - Reynolds, *Dünya Tarihinde Afrika*, 316.

⁷⁵ Peçevî İbrâhim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, 1/222-223; Yavuz, *Rumûzî Târihi*, 1/LXXXVI-LXXXVII; İnalçık, *Klâsik Çağ*, 132-133.

gerekliliğine inanmakta ve bu konuda daima hassasiyet taşımaktaydı.⁷⁶ Dönüş sırasında önce Şihr'e uğranılarak Hadramut hükümdarının devlete bağlılığı onaylatıldı, ardından Aden'de mola verilerek Moha'ya demir atıldı. Sıra Yemen'in iç bölgelerinin devlete bağlanmasına gelmişti.⁷⁷

Selman Reis'in öldürülmesinden sonra Yemen, dağlık bölgelerde Zeydî İmam Şerefüddin ile Türk beyleri arasında mücadele sahası haline gelmişti.⁷⁸ Zebid Hâkimi Nahuda Ahmed'in kendisi ile gerçekleştirilmiş olan anlaşmayı bozması üzerine Hadım Süleyman Paşa 1539'un Şubat ayının sonlarında Zebid'e girdi, Nahuda Ahmed'i astırdı ve Padişah adına hutbe okutarak bölgenin Osmanlı Devleti'ne bağlandığını ilan etti. Yemen artık bir beylerbeylikti.⁷⁹ Hadım Süleyman Paşa, beylerbeyi olarak Gazze Sancakbeyi Mustafa Bey'i atayarak Yemen'den ayrıldı.⁸⁰ Bu sırada Özdemir Paşa'ya Mısır'ın güneyini kontrol altına alma emri verdi.⁸¹ Her ne kadar Süleyman Paşa'nın Hind seferi tam anlamıyla planlandığı gibi gerçekleşmemiş olsa da Payitahtta memnuniyetle karşılandı. Nitekim Süleyman Paşa Yemen fatihi olarak İstanbul'a gelmesinden kısa bir müddet sonra sadaret makamına getirildi.⁸²

Osmanlı Devleti Hadramut'taki siyasi çekişmelerde Kadirîlerden genç yaşta yönetime gelen III. Bedir'i destekliyordu. Zira III. Bedir Portekizlilere karşı Osmanlı ile aynı siyaseti güdüyordu.⁸³ Ağustos 1538'de Şihr Ulu Camii'nde Osmanlı elçisi ile bölge hâkiminin yanı sıra kalabalık bir topluluğunun da katıldığı törenin ardından Cuma hutbesinde Osmanlı Sultanı'nın adı okundu. Aden sınırından Zafar'a kadar olan bölgenin yönetiminin Osmanlı valisi sıfatıyla III. Bedir'e ait olduğu teyit edildi. Yıllık 10.000 eşrefî altın vergi vermesi kararlaştırılarak⁸⁴ Hadramut Yemen'e bağlı bir sancak konumuna getirildi.⁸⁵

1547 yılında Hind Kapudanlılığına atanmış olan Pirî Reis, Osmanlı Devleti'nin kontrolünden çıkan ve Portekizliler ile işbirliğine giren Aden ve çevresini tekrar geri almak üzere 29 Ekim 1547'de altmış gemiden oluşan donanmasıyla Aden'e hareket etti. Piri Reis'in donanması kıyıları topa tuttu. Portekizliler Aden'i verme niyetinde

⁷⁶ Peçevî İbrâhim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, 1/219.

⁷⁷ Peçevî İbrâhim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, 1/222-224; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 115-116.

⁷⁸ Kutbeddin el-Mekkî, *el-Berku'l-Yemânî*, 56-61, 67,68.

⁷⁹ Kutbeddin el-Mekkî, *el-Berku'l-Yemânî*, 85-86; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'a*, 1/72-73; Yavuz, *Rumûzî Târîhi*, 1/LXXXVIII- LXXXIX.

⁸⁰ Kutbeddin el-Mekkî, *el-Berku'l-Yemânî*, 85-86; Peçevî İbrâhim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, 1/222-224.

⁸¹ Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Mısır, Sudan, Habeşistan, Somali, Cibuti, Kenya, Tanzanya*, haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011) 2/1005; Erhan Afyoncu, "Hadım Süleyman Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/97.

⁸² Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-Zâde Tarihi*, haz. Vahid Çabuk (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989) 2/203.

⁸³ İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 108-109.

⁸⁴ Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 19; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 118.

⁸⁵ Hüseyin Algül, "Hadramut", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1997), 15/66.

değildi. Zira bölge hâkimi de onlardan yardım istemekteydi.⁸⁶ Bunun üzerine hazırlanmış oldukları bir filo ile harekete geçtiler. Aden kıyılarına geldiklerinde çatışmayı göze alamayıp muharebeden vazgeçerek Şihr'e yöneldiler. Burada da belirgin bir güç gösteremeyip Goa'ya döndüler. Aden harekâtı 3 Şubat 1549'da tamamlandı. Muhalif grupların Hadramut'ta Portekiz desteğini kaybetmeleri bölgede III. Bedir'in, dolayısıyla Osmanlı'nın yeniden güç kazanması ile sonuçlandı.⁸⁷ Aden'in Osmanlı Devleti'nin kontrolüne alınması sonrasında Portekiz gemilerinin boğazdan geçecek olan tacirlere zarar vermemesi için Aden çevresinde hazır bulundurmak üzere ufak bir donanma oluşturuldu.⁸⁸ Küresel açıdan stratejik bir bölge olan Yemen ve çevresinin Osmanlı tarafından alınması Portekizlilere karşı büyük bir başarıydı. Böylece Türkler Arabistan'ın güneyine yerleşerek askerî açıdan önemli bir avantaj elde etmiş oldu.

2.2. Habeşistan'da Osmanlı-Portekiz Mücadelesi

Osmanlı Devleti Bâbülmendeb'in doğu kıyılarını hâkimiyet altına almıştı, şimdi sıra karşı kıyılardaydı. Baharat ticaretinin kontrol altında tutulması için bu muhakkak gerekliydi.⁸⁹ Habeşistan'da Hıristiyanların yanı sıra çok sayıda Müslüman yaşıyordu. Bölgenin güneydoğusunda Harar merkezli Müslüman Adal Sultanlığı bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti, Adal Sultanlığı ile yakından ilgilenmekteydi. Burası Habeşistan'a yapılacak harekâtlar için merkez konumundaydı.⁹⁰ Habeşistan'daki gelişmeler Osmanlı idaresi altındaki Yemen'in merkezi Zebid'den takip edilmekteydi. Zebid'de bulunan garnizon aynı zamanda Bâbülmendeb Boğazı'nı kontrol etmekle görevliydi.⁹¹ Adal Sultanı Gragn (Solak) Ahmed b. İbrahim 1527 yılında Hıristiyan Habeşistan Krallığı'na savaş açarak Zeyla'dan Masavva'ya kadar geniş bir bölgeyi idaresi altına almayı başarmıştı. Habeş Kralı Lebna Dıngıl (III. David)'ın, müttefikleri olan Portekizlilerden yardım alması üzerine İmam Ahmed de Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulundu. Bunun üzerine Yemen'den kendisine silah yardımı yapılarak top ve topçu askerleri gönderildi. Habeşistan'a karşı modern silahlarla desteklenen Müslümanlar bu sayede geniş bir alanı ellerine geçirmiş oldular. Habeşistan'da Müslümanlığın en çok bu dönemde yayıldığı belirtilmektedir. 1540 yılı başlarında Habeşistan'ın güneyi ve merkezi bölgelerinin yüzde doksanı İslâmiyet'i kabul etmişti.⁹²

⁸⁶ Orhonlu, "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", 237-238.

⁸⁷ İdris Bostan, "Pîrî Reis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/284; Orhonlu, "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", 239; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 120-125.

⁸⁸ BOA, A. DVNSMHM.d 6/256 H. 13.03.972.

⁸⁹ Önalp, *Osmanlı'nın Güney Seferleri*, 198-199.

⁹⁰ İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 153.

⁹¹ Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 28.

⁹² Abdu Muhammed Ali, *Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüphe ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 37-41; Orhonlu, "Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar", 18-19.

Babasının ölümü üzerine tahta geçen Klavdy döneminde durum Hıristiyanların lehine gelişmeye başladı. Portekizliler başlangıçta Habeşlilere yardım konusunda ağırdan alıyorlardı. Aden Körfezi etrafındaki kıyıları yağmalamakla yetiniyorlardı. 1520 ve 1526'da Masavva'ya, 1528'de Zeyla'ya saldırmışlar, daha fazlasına cesaret edememişlerdi. 1538'de Yemen'in Osmanlı tarafından fethi ve İmam Ahmed b. İbrahim'in gittikçe ilerleyişi Portekizlileri harekete geçirdi.⁹³ Zira Hadım Süleyman Paşa'nın gerçekleştirdiği Hint seferi her ne kadar amacına ulaşmasa da Portekizlileri endişeye sevk etmeye yetmişti. Osmanlılar Aden ve Zebid'de oluşturdukları üsler aracılığı ile Güney ticaretini Müslümanların lehine kontrol altına almışlardı.⁹⁴

1541 yılında Portekiz'in doğu filosu Kızıldeniz'in batı kıyılarını içine alacak olan büyük bir harekâta girişti. Bu harekât Süleyman Paşa'nın Hint seferine misilleme olarak düşünülmüştü. Portekizlilerin nihai hedefi Osmanlı'nın Süveys'teki Kızıldeniz filosunu yok etmektir.⁹⁵ Zira Portekizliler Hint ticaretini tekeline almayı başaramamıştı. Osmanlılar zaman zaman sıkıntılar yaşansa da Hindistan ve Endonezya'dan doğrudan baharat almayı sürdürüyor; Halep, Kahire, İstanbul ve Bursa pazarlarında Hint malları Avrupalı tüccarlara rahatlıkla pazarlanabiliyordu.⁹⁶ Hindistan Valisi Estevaso da Gama yetmiş iki gemi ile birlikte 11 Şubat'ta Masavva'da demir attı. Bu bir haçlı harekâtıydı. 22 Şubat'ta Sevâkin'e ulaştığında bölge yöneticisi kendileriyle anlaşmaya yanaşmayınca şehre saldırdı. Limandaki gemileri de ateşe verdi. Filo, kıyıları yağmalayarak yoluna devam etti. 26 Nisan 1541'de Süveys'e ulaştığında Osmanlı donanmasına ait gemiler çoktan güvenilir bir yere çekilmiş, kara ordusu tarafından da koruma altına alınmıştı. Vali 28 Nisan 1541'de geri dönmek zorunda kaldı.⁹⁷

Portekizliler Sevâkin'den dönüşte Masavva'ya tekrar uğradı. Habeşlilere yardım için dört yüz kadar asker gönderdi. Bu sayede ateşli silahlara kavuşan Habeşliler İmam Ahmed b. İbrahim'e galip gelmeye başladılar.⁹⁸ 1542'de Adal Hâkimi Osmanlı'dan yardım talep ederken bunun karşılığında Osmanlı hâkimiyeti altına gireceğini de belirtmekteydi. Bu tarihte Osmanlı askerinin büyük desteği sayesinde Portekiz askeriyle güçlendirilmiş Habeşlilere karşı kazandığı zafer onu oldukça heyecanlandırdı. Ancak bu heyecanı uzun sürmedi. Habeşistan'ın tamamını elde edeceğine inanan İmam Ahmed 1543 tarihinde gerçekleşen Woina Dega savaşında

⁹³ Bk. Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 87; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 154-156.

⁹⁴ Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 20.

⁹⁵ İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 154-156.

⁹⁶ İnalçık, *Klâsik Çağ*, 133.

⁹⁷ Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 77; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 154-156.

⁹⁸ I. M. Lewis, "The Somali Conquest of the Horn of Africa", *Journal of African History*, 1/2 (July 1960), 221-223; Zekeriyâ Kitapçı, "Osmanlıların Orta Afrika Politikası Askerî, Ticârî ve Siyâsî İlişkiler", *Osmanlı*, ed. Güler Eren (Ankara: Türkiye Yayınları, 1999), 1/415-416; Orhonlu, "Kızıldeniz Sahilleri'nde Osmanlılar", 19-22;

büyük bir yenilgiye uğradı ve savaş sırasında öldürüldü. 1544'te Habeşistan tekrar eski sınırlarına dönmüştü.⁹⁹

Portekizliler bir yandan bu dönemde yaşanan gelişmelerden memnuniyet duyuyorlar, bir yandan da Osmanlı Devleti'ni Kızıldeniz'deki ticari hareketleri için büyük bir engel olarak görüyorlardı. Bu durum onları Osmanlı Devleti ile görüşme isteğinde bulunmaya sevk etti.¹⁰⁰ 1544'te İstanbul'a gelen elçi heyeti on yıllık bir barış anlaşması imzalamayı teklif ediyordu. Ancak öne sürülen şartlar Osmanlı yönetimi için kesinlikle kabul edilemez türdendi. Portekizlilerin asıl isteği Bâbülmendeb Boğazı'nı kontrol altında tutmak ve boğazdan geçen bütün ticari gemilerin yoklamasını yapma hakkını elde etmektir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'deki filosunun silahsızlandırılmasını ve Osmanlı gemilerinin vergi karşılığında Portekizlilerden lisans alarak Kızıldeniz'de hareket edebilmesini istiyordu. Kanuni Sultan Süleyman, ancak savaş mağlubu bir devletle yapılan anlaşmalara konulabilecek kadar ağır olan şartları direkt olarak geri çevirdi.¹⁰¹

Portekiz, Kızıldeniz'de ticaret yolu elde etmek için girişimini sürdürürken, Osmanlı Devleti Güney sularında tekrar harekete geçmeyi planlamaktaydı. 1552'de Piri Reis, 1553'te Murat Paşa, 1554'te Seydi Ali Reis ile gerçekleştirilen harekâtlar başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁰² Türkler Arap Denizi ve Kızıldeniz kıyılarında artık eskisi kadar etkili olamıyordu. Habeşistan ile Portekiz'in ittifakı Sudan ve Afrika Boynuzu'nun Müslüman devletleri arasında endişe uyandırıyor. Osmanlı Devleti bu defa Sudan'a girerek buradan Afrika kıyılarına nüfuz etmeyi planladı. Böylece Müslüman devletler ile irtibat kuracak, Habeşistan Krallığı'nın Müslüman bölgelere girmesine de fırsat vermeyecekti. 1555 yılında Kanuni Sultan Süleyman, Habeş Eyaleti kurulmasına ve Yemen Beylerbeyi Özdemir Paşa'nın buraya beylerbeyi olarak atanmasına karar verdi. Özdemir Paşa 1556'da Sudan üzerinden güneye doğru yaptığı kara harekâtında Sevâkin'e kadar yaklaşmış ancak daha fazla ilerleyememişti. Ertesi yıl deniz yolu ile Sevâkin'e ulaştı. Buradan güney istikametinde ilerleyerek hedeflediği şekilde Afrika'nın bütün Kızıldeniz kıyıları ile Masavva ve Zeyla'yı aldı.¹⁰³

Okyanusa bir burun olarak uzanan ve iki tarafı biner gemi alacak büyüklükte olan Zeyla limanı, gemileri sert rüzgârlardan koruyan önemli bir iskeleydi. Osmanlı Devleti bu limanı elinde tutmakta kararlı davranmış ve Zeyla kalesine diğer

⁹⁹ I. M. Lewis, "The Somali Conquest of the Horn of Africa", 221-223; Orhonlu, "Kızıldeniz Sahillerin'de Osmanlılar", 19-22; Ibsa Ahmed Hassen, *Etiyopya Harar Bölgesinde Yeniden İslamlaşma (XVIII-XX. Yüzyıllar)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018) 86.

¹⁰⁰ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)*, haz. Göker İnan (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 391.

¹⁰¹ Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 29-30; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 158.

¹⁰² Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-Zâde Tarihi*, 2/247-248; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, 397-400.

¹⁰³ İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 159-161.

limanlardan daha fazla sayıda asker yerleştirmişti.¹⁰⁴ Özdemir Paşa bölgenin alınmasının ardından merkez sancak olarak diğer önemli bir liman olan Masavva'yı tercih etti.¹⁰⁵ Portekizlilerin korktukları gerçekleşmiş ve Bâbülmendeb Boğazı'nın iki yakası da Osmanlı Devleti'nin kontrolü altına girmişti. Bugünkü Sudan, Eritre ve Cibuti'nin Kızıldeniz kıyıları ile Somali'ye bağlı Zeyla bölgesi Habeş Eyaleti sınırları içerisine dahil olmuştu. Bölgedeki kabileler ve emirlikler genel olarak Osmanlı yönetimine bağlılık bildirirken özerkliklerini de muhafaza ediyorlardı.¹⁰⁶ İvanov bu gelişmeleri şu sözleri ile ifade etmektedir: "XVI. yüzyılın ortalarında Portekiz'in baharat için verdiği savaşta yenilgiye uğradığını söylemek mümkündür. Osmanlı filosunun başarısızlıklarına rağmen, Türklerin Yemen'i daha sonra da Afrika'nın Kızıldeniz kıyılarını fethetmesi, Portekiz'in Güney Asya ticaretindeki hâkimiyetine ciddi bir darbe indirmiştir." 1550-1570 yılları arasında baharat ve biber yeniden Müslümanlar aracılığı ile Kızıldeniz üzerinden Batı Avrupa'ya taşınıyordu. Bu durum XVII. yüzyılda Hollandalıların Hint Okyanusu'nda egemenlik kurmalarına kadar devam edecekti.¹⁰⁷

SONUÇ

XVI. yüzyıl hem Osmanlılar hem de Hıristiyan Avrupa için çok farklı gelişmelere sahne olmuştur. Ümit Burnu'nun keşfedilmesi ile Doğu-Batı arasındaki deniz ticaretinin merkezi olan Hint topraklarına ulaşmanın verdiği heyecan Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'nde Portekizlilere karşı umulmadık bir egemenlik mücadelesine takılmıştır. Osmanlılar Portekizlilerin Kızıldeniz'in girişini tutarak boğazdan geçecek gemileri kontrol altına almak için gerçekleştirdikleri girişimlere fırsat vermemiştir. Habeşistan'ı ve Yemen'i sınırlarına dâhil ederek Bâbülmendeb Boğazı'nı ve Kızıldeniz'i deniz ticaretinin devamlılığı açısından yeniden güvence altına almayı başarmıştır. Osmanlı Devleti her ne kadar Hint Okyanusu'nda çok büyük hamleler yapamamış olsa da buralarda bir tehdit olarak varlığını hissettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Bâbülmendeb Boğazı ve çevresinde hâkimiyet kurması ile baharat ticareti yeniden rahatlamış, Hicaz'ın güvenliği sağlanmış ve Kızıldeniz Müslümanların idaresi altında kalmıştır. Osmanlı, Bâbülmendeb Boğazı'nın stratejik önemini kavramış bir devlet olarak bölgeyi kontrol altında tutabilmek için kendi politikalarını oluşturmuş ve uygulamaya çalışmıştır. Kızıldeniz ve Hint sularında

¹⁰⁴ Zeyla, tarih boyunca Hind deniz ticaretinde uluslararası önemini daima korumuştur. Zira Evliyâ Çelebi, bölgeyi gezdiği dönemde burasının bir Osmanlı kaymakamı tarafından yönetildiğini ancak yönetime Hindistan'dan, Yemen'den Portekiz'den birer elçinin, bir İngiliz konsolosunun ve Hadramut'tan Kadiri tarikatına mensup bir Sünni elçinin iştirak ettiklerini belirtmektedir. Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2/1018-1020.

¹⁰⁵ Evliyâ Çelebi Özdemir Paşa'nın sarayının Massava Adasında bulunduğunu, buranın eskiden beri Habeş sultanlarının taht merkezi olarak kullanıldığını belirtmektedir. Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2/1008-1010.

¹⁰⁶ İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 160-164.

¹⁰⁷ Orhonlu, *Habeş Eyaleti*, 8-9; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, 164-166.

Portekizlilerle yaşanan rekabet, Osmanlı'nın bu dönemde denizlerde dikkat çekici bir güç olduğunu kanıtlamaktadır. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti gerek sınırlarının genişliği açısından ulaşmış olduğu nokta gerekse uluslararası bağlamda üretmiş olduğu politikaları ile dünyadaki gelişmelere yön veren büyük bir devlet olduğunu göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda okyanus sularına kadar yalnızca Portekizlilerle mücadele için inmediği, aynı zamanda bölgede kalıcı bir güç olmak üzere harekete geçtiği anlaşılmaktadır. Nitekim Kızıldeniz boyunca ticarî limanların ve adaların kontrolü için gerçekleştirilen askeri harekâtların yanında Batılı devletlere karşı son dönemlere kadar devam eden diplomatik mücadele ve özellikle XIX. yüzyıldan itibaren askeri ve ekonomik açıdan devlete büyük bir yük getirmesine rağmen Yemen'den çekilmeme konusunda gösterilen kararlılık, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin bölgenin hâkimiyetini elinde bulundurmak üzerine oluşturduğu daimi stratejisini açıkça ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdu Muhammed Ali. *Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüphe ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Abdüzzehra Şeleş el-İtâbî. "el-Cuğrafiyye es-siyâsiyye li mudîgi Bâbü'l-Mendeb". *Mecelletü Külliyyeti et-Terbiyeti'l-Esâsiyye* 52 (2008), 205-234.
- Afyoncu, Erhan. "Hadım Süleyman Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/96-98. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ahmed Râşid. *Târîh-i Yemen ve San'a*. 2 Cilt. y.y. 1291/1874-1875.
- Algül, Hüseyin. "Hadramut". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/65-68. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Arnold, David. *Coğrafi Keşifler Tarihi*. çev. Osman Bahadır. İstanbul: Alan Yayınları, 1995.
- Bostan, İdris. "Selman Reis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/ 444-446. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bostan, İdris. "Pîrî Reis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/283-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Bostan, İdris. "XVI. Yüzyılda Kızıldeniz'de Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: Süveys, Cidde ve Muha Deniz Üsleri". *Osmanlı'nın İzinde: Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*. haz. Feridun M. Emecen v.d. 1/331-357. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Brummett, Palmira. *Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diploması*. çev. H. Nazlı Pişkin. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

- Ekinci, İlhan. "Kızıldeniz'in Güneyinde Rekabet –Şeyh Said ve Fersan Adaları Meselesi". *Bellekten* 69/255 (Ağustos 2005), 567-598.
- Emecen, Feridun. "Berekât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/486-487. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Es'ad Câbir b. Osman Râgıp. *Yemen*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, (Türkçe Yazma) 4250.
- Evlîyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Mısır, Sudan, Habeşistan, Somali, Cibuti, Kenya, Tanzanya*. 10 Kitap. haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Gilbert, Eric – Reynolds, Jonathan T. *Tarihöncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika*. çev. Mehmet Demirkaya. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.
- Grohmann, A. "Perim". *MEB İslam Ansiklopedisi*. 9/551-552. Eskişehir: MEB Yayınları, 199).
- Hassen, Ibsa Ahmed. *Etiyopya Harar Bölgesinde Yeniden İslamlaşma (XVIII-XX. Yüzyıllar)* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Herdu, Merkez. *Bâbü'l-Mendeb hadru'l-harbi'l-iklimiyye ve hakku mısra fi'd-difâi an mesâlihiha es-sitrategiyye*. Kahire: Merkez Herdu Lida'mi't-Ta'biri'r-Ragamî, 2010.
- İbn İyâs, Muhammed b. Şehâbiddîn Ahmed. *Bedâ'i'u'z-zühûr fî veķâ'i'd-dühûr*. thk. Muhammed Mustafa. 10 Cilt. Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, ts.
- İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. çev. Ruşen Sezer. İstanbul: YKY Yayınları, VIII. Basım, 2006.
- İvanov, Nikolay. *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi 1516-1574*. çev. İlyas Kemaloğlu - Rakhat Abdieva. Ankara: TTK Yayınları, 2013.
- Kitapçı, Zekeriya. "Osmanlıların Orta Afrika Politikası Askerî, Ticârî ve Siyâsi İlişkiler". *Osmanlı*. Ed. Güler Eren. 1/411-420. Ankara: Türkiye Yayınları, 1999.
- Koday, Zeki vd. "Dünyadaki Bazı Önemli Boğazlar ile Kanalların Coğrafi Özellikleri ve Jeopolitik Önemleri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/3 (Eylül 2017), 879-910.
- Lewis, I. M. "The Somali Conquest of the Horn of Africa". *Journal of African History* 1/2 (July 1960), 213-229.
- Matrakçı Nasuh. *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)*. haz. Göker İnan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Mekkî, Kutbeddin Muhammed b. Ahmed en-Nehrevâlî. *el-Berku'l-Yemânî fî'l-Fethi'l-Osmânî*. Riyad: Menşuratü Dâri'l-Yemâme, 1967.

- Mughul, M. Yakub. "Portekizli'lerle Kızıldeniz'de Mücadele ve Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi Hakkında Bir Vesika". *Belgeler* 2/3-4 (1965), 37-49. yazı kurulu: Şinasi Altundağ vd. Ankara: TTK Yayınları, II. Basım, 1993.
- Mughul, Muhammad Yakub. *Kanunî Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Münasebetleri 1517-1538*. İstanbul: Fetih Yayınları, 1974.
- Orhonlu, Cengiz. "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", *Belleten* 34/134 (Ekim 1970'den ayrışım), 235-254.
- Orhonlu, Cengiz. "XVI. Asrın ilk Yarısında Kızıldeniz Sahillerin'de Osmanlılar". *Tarih Dergisi* 12/16 (1961), 1-24.
- Orhonlu, Cengiz. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*. Ankara: TTK Yayınları, 1996.
- Önalp, Ertuğrul. "Portekiz Kaynaklarına Göre Sefer Reis'in Hint Okyanusu'ndaki Faaliyetleri (1550-1565)". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 25 (Bahar 2009), 209-226.
- Önalp, Ertuğrul. *Osmanlı'nın Güney Seferleri 16. Yüzyılda Hint Okyanusu'nda Türk-Portekiz Mücadelesi*. Ankara: Berikan Yayınları, 2010.
- Özbaran, Salih. "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu Onaltıncı Yüzyılda Ticâret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekâbet ve İlişkileri", *Tarih Dergisi* 31 (1977), 65-146.
- Özbaran, Salih. *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*. İstanbul: Kitap Yayınları, 2004.
- Peacock, A.C.S. "Suakin: A Northeast African Port in the Ottoman Empire". *Northeast African Studies* 12/ 1 (2012), 32-33.
- Peçevî İbrâhim Efendi. *Târîh-i Peçevî*. 2 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1283/1866.
- Rentz, G. "Bab Al-Mandab". *The Encyclopaedia Of Islam*. Ed. H. A. R. Gibb vd. 1/837. Leiden: E. J. Brill, 1986.
- Salim, Seyyid Mustafa. *el-Fethu'l-Usmânîyyi'l-Evvel li'l-Yemen 1538-1635*. Kahire: Dâru'l-Emîn, V. Basım, 1999.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2008.
- Sırma, İhsan Süreyya. "Yemen'in Jeopolitik Durumu ve Osmanlı Devleti'ne Katılması". *İUEF Tarih Dergisi* 12 (1982), 427-444.
- Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi. *Solak-Zâde Tarihi*. haz. Vahid Çabuk. 2 Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Trimingham, J. Spencer. *Islam in Ethiopia*. London: Oxford University Press, 1952.
- Utku, Nihal Şahin. *Kızıldeniz, Çöl, Gemi ve Tacir*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*. 9 Cilt, Ankara: TTK Yayınları, X. Basım, 2011.
- Yâkut el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihâbüddîn, *Mu'cemü'l Büldân*, et-Tab'atü's-Sâniye, 7 Cilt, Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.
- Yavuz, Hulûsi. *Kâbe ve Haremeyn için Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti (1517-1571)*. İstanbul: Serbest Matbaası, 1984.
- Yavuz, Hulûsi. *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (923-1012/1517-1604)*. 2 Cilt. Ankara: TTK Yayınları, 2003.
- Zaouaq, Karim. "Bab el-Mandeb Strait: a Threatened Strategic Passage". Morocco World News (Aug 15, 2018). <https://www.moroccoworldnews.com/2018/08/252041/bab-el-mandeb-strait-strategic-passage>.
- Zührî, *Mir'âtü'l-Yemen*. İstanbul: Kader Matbaası, h. 1328.

Arşiv Kaynakları

- BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi)
BOA, TS.MA.e 858/93 H. 25.Ra.0923.
BOA, TS.MA.e 757/62 H. 04.Ş.931.
BOA, A. DVNSMHM.d 6/256 H. 13.03.972.